

De ontmoeting van Madelon Hooykaas en Elsa Stansfield in De KetelFactory

tekst: Froukje Holtrop
foto's: De KetelFactory

Wat zou er gebeuren met gevoerde telefoongesprekken? Gesprekken die tot stand kwamen met behulp van satellieten? Zweven flarden gesprekken ergens rond? Kun je die horen en hoe zou dat dan klinken? Dat lijken kunstenaars Elsa Stansfield (Glasgow 1945 - Amsterdam 2004) en Madelon Hooykaas (Maartensdijk 1945) zich te hebben afgevraagd bij het kennisnemen van het fenomeen ruimteafval, dat er meer dan honderdduizend brokstukken, afkomstig van satellieten en rakettrappen, als afval in de magnetische baan om de aarde zweven. In het kunstwerk *Hearing Voices* uit 1993, op dit moment te zien en te horen in De KetelFactory, hebben ze dat prachtig verbeeld. Het werk bestaat uit twee gegalvaniseerde ijzeren panelen, dat als een opengeslagen boek aan de wand hangt. Vanuit het rechterpaneel hoor je via een open speaker, die met het magnetische deel aan het ijzer hecht, zacht murmelende stemmen opdoemen en weer afsterven, terwijl je vanuit je linkerooghoek op het andere paneel, geplakt op magneetfolie, een wetenschappelijke kaart van de aarde ziet vergezeld van het ruimteafval. Het geluid komt uit gaatjes die samen het woord *hearing voices* vormen. Met andere woorden, je hoort wat je ziet en je ziet dat je iets hoort. Beide zintuigen worden aangesproken, maar kruislings, en dat heeft een vervreemdend effect.

Hearing Voices met Madelon Hooykaas.

Dat het hier gaat om een kunstwerk van Stansfield/Hooykaas is zonder meer duidelijk. Het heeft een geëngageerd onderwerp, al dan niet in een wetenschappelijk kader, in *Hearing Voices* gaat het over de gevolgen van de ruimtevaart en het toenemende gebruik van satellieten en daarmee de mogelijkheden voor communicatie. En tegelijkertijd vragen ze zich af of dat wel wenselijk is, of bijvoorbeeld daarmee ook de kwaliteit van de communicatie toeneemt of dat het alleen maar meer afval oplevert. En dat de gesprekken niet meer direct naar de aarde gezonden kunnen worden, maar kaatsen tegen de brokstukken en er uiteindelijk toch nog sprake is van een Babylonische spraakverwarring.

Kunst van Stansfield/Hooykaas is gemaakt van 'pure' materialen, in *Hearing Voices* is dat ijzer en papier, maar in ander werk is dat graniet en staal. Ze maken gebruik van natuurkundige fenomenen, in dit geval folie dat fungeert als magneet, maar het kunnen ook antennes zijn die radiogolven opvangen, of windvane die de wind de drijvende kracht van het kunstwerk maakt. Ook kenmerkend voor hun werk is dat het audio- en visuele technieken combineert. En niet te vergeten, de belangrijke rol die de bezoeker toebedeeld krijgt, je moet immers zelf je hoofd tussen de twee panelen houden, anders gebeurt er niets.

Het werk van Stansfield/Hooykaas appelleert meestal zowel aan het oog als aan het oor. De kunstenaars maken gebruik van het vermogen van hersenen te laveren in de respectievelijk verkregen informatie en het vermogen onverwachte verbanden te leggen. Daarmee krijgt het werk een poëtisch karakter. In het werk *Horizon* uit 1987, ook in De KetelFactory, zie je silhouetten van mensen aan de horizon. Het grove raster van de uitvergroete video still maakt het beeld onduidelijker, het lijkt op de trillende lucht van hitte in de woestijn die de mensen op afstand zet. Alsof ze in niemandsland lopen. De begeleidende geluiden van het kunstwerk doen denken aan een radio, die bijna geen ontvangst meer heeft en op een hartslagmeter die er mee ophoudt. De geluiden komen uit een heel andere context en dat draagt bij aan de onheilspellende atmosfeer van het tafereel. En terwijl je het tafereel vanaf een afstand bekijkt, is het geluid indringend dichtbij. Als je er gevoelig voor bent, roept het werk een heleboel associaties op, zoals

Horizon en *Daydreaming*.

vervreemding en ontheemding van mensen die zich in niemandsland bevinden. De ervaring is heel intensief omdat het werk meerdere zintuigen aanspreekt. Stansfield en Hooykaas hanteren een heldere beeldtaal. Ze gebruiken universeel herkenbare beelden en geluiden, hetzij uit een persoonlijk dan wel uit een collectief geheugen en dat maakt het werk toegankelijk. Het werk nodigt uit door het vertrouwde, maar zet aan het denken door het vervreemdende. Stansfield/Hooykaas vindt de bezoeker van de tentoonstelling heel belangrijk, participatie eist een openheid van de bezoeker. Zoals Elsa Stansfield in

Tree of revision, 2007

een interview zegt: 'We geven het werk als het ware de opdracht zichzelf te presenteren. We willen veel definiëren, maar daarna laten gaan'. De bezoeker maakt het werk als het ware af. Het is bijvoorbeeld echt de bedoeling dat je in de hangmat gaat liggen bij het kunstwerk *Daydreaming* (2004-2006). Rechtsboven in de videoprojectie op de wand zie je ook de punt van de hangmat en daarmee wordt de projectie een verlengstuk van je eigen blik. En zo zie je, als verwacht, een fijn strandgezicht. Maar direct gevolgd door zich samenvallende wolken of koude bergtaferelen, die de ontspanning als sneeuw voor de zon doet verdwijnen en maken dat je op wilt staan. Gaat het de kunstenaars om dit onrustige gevoel? Verwijst het naar de spanning tussen het gemakkelijke leven waar je je enerzijds in kunt wentelen, terwijl het gevaar van milieुरampen dreigt en elders in de wereld mensen omkomen van de honger of in oorlog? In de Schiedamse KetelFactory en in het Museum GoudA is op dit moment een dubbeltentoonstelling te zien van het werk van Stansfield/Hooykaas. Met opzet is het geen retrospectief, het zou niet de suggestie moeten wekken dat het werk af zou zijn. De makers streven niet naar volledigheid, maar *Revealing the Invisible; the Art of Stansfield/Hooykaas from Different Perspectives* toont een representatieve greep uit het oeuvre dat het duo vanaf begin jaren 1970 maakte. Museum GoudA toont meer het vroege werk, zoals de vier werken uit eigen collectie, de installaties *From the Museum of Memory* en *Shadow Pictures* uit de jaren '80 en nog veel meer. In De KetelFactory daarentegen zijn meer recente werken te zien zoals *Mount Analogue* (2010). Terwijl hun werk overal ter wereld is getoond en zich